

REPERCUSSIÓ DEL TIPUS DE PROGRAMA EDUCATIU EN EL MODEL DE LLENGUA DELS ESCOLARS. EL CAS DEL BAIX VINALOPÓ

Carles SEGURA I LLOPES
Universitat d'Alacant

Al llarg dels darrers vint anys s'han anat posant en marxa diverses mesures polítiques per a dur a terme la normalització del català. Trobem que aquestes mesures ja tenen el rodatge perquè puguem començar a avaluar alguns resultats. Aquest article pretén d'esbossar quina repercussió té el context social actual en el model de llengua de la població. En concret, mirarem d'esbrinar quines tendències caracteritzen el model de llengua dels escolars, com a grup de població més exposat als focus de difusió de l'estàndard —especialment l'ensenyament. Sobretot intentarem posar de manifest la importància dels programes educatius que són vigents a hores d'ara a l'escola valenciana —bàsicament, en català o en castellà— en l'avanç de l'estandardització del català. Ens centrarem en una comarca meridional valenciana, el Baix Vinalopó, on la castellanització és intensa però on encara hi ha una població infantil catalanoparlant notable.¹

Per realitzar aquesta avaluació, tindrem en compte sobretot tres aspectes: a) l'evolució del model tradicional, amb el rebuig dels localismes i l'acceptació d'allò que coincideix amb l'estàndard; b) l'assimilació de les innovacions provinents de la varietat estàndard; i c) el rebuig de les interferències provinents del castellà. Farem servir el terme *qualitat lingüística* per a referir-nos a la tendència que afavoreix, doncs, aquests tres factors.

1. ELS PROGRAMES EDUCATIUS

Actualment, en l'Educació Infantil i Primària del País Valencià hi ha dos tipus de programes educatius que s'apliquen als territoris amb predomini lingüístic català. Un que preveu incorporar el català progressivament a l'ensenyament, el Programa d'Incorporació Progressiva (PIP), i l'altre que el té com a llengua de vehiculació. Aquest darrer ensenyament en català presenta dues modalitats: per una banda, hi ha el Programa d'Immersion Lingüística (PIL), pensat per a infants castellanoparlants i que implica, doncs, un canvi de llengua familiar i, per l'altra, hi ha el Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV), adreçat a l'alumnat catalanoparlant.

En la pràctica, al Baix Vinalopó no s'ha implantat el PEV. L'únic programa educatiu que en aquesta comarca fa servir el català com a llengua de vehiculació és el PIL, el qual arreplega tant infants castellanoparlants com catalanoparlants. Pel que fa al PIP, hi ha diversitat en el grau d'incorporació del català. Unes escoles es troben en un estat bastant avançat d'arrelament del programa; fins i tot algunes gairebé aconsegueixen un equilibri en l'ús de les dues llengües.

-----

1. Aquest treball és una part de la nostra tesi doctoral *Variació lingüística i estandardització al Baix Vinalopó*, llegida a la Universitat d'Alacant l'any 2001. Es troba inserit en un projecte d'investigació, ja exhaurit, concedit per la Generalitat Valenciana (núm. GV-2433/94).

En la majoria de les escoles, però, el PIP es redueix a l'assignatura de Valencià i, en algun cas, fins i tot aquesta és impartida en castellà.

Pel que fa a l'Ensenyament Secundari Obligatori, només hi ha dos tipus de programes educatius, ja que desapareix el PIL. El sistema, doncs, es redueix al que preveu incorporar gradualment el català (PIP) i al que l'utilitza com a llengua de vehiculació (PEV).²

Amb aquest context escolar, pretenem, en conseqüència, d'esbrinar quin paper pot tenir cadascun d'aquests dos tipus d'ensenyament en el model de llengua dels escolars de la comarca triada en l'adquisició i millora de *qualitat lingüística*. En definitiva, volem posar sobre la taula els primers resultats d'una part del procés de normalització del català que s'ha seguit al País Valencià. Tractarem d'assolir-ho a partir de l'anàlisi de la variació lingüística que diferencia els adults i els infants.

Cal advertir, però, que el percentatge de població infantil que es troba matriculada en el PIL és minoritari, de manera que la transcendència social quantitativa dels canvis lingüístics que s'hi observen ha de ser relativitzada en tot moment. En concret, al Baix Vinalopó a hores d'ara la quantitat d'alumnes escolaritzats en valencià és la següent³: 9,3% a Elx, 11,1% a Guardamar, 21,2% a Santa Pola i 26,4% a Crevillent. En total només un 12,2% de la població infantil del Baix Vinalopó pertany a l'únic programa d'ensenyament en valencià que hi és vigent —el PIL.

2. LES DADES INICIALS

La variable "tipus de programa educatiu" hauria de presentar-se altament rellevant en l'assoliment de diferències significatives pel que fa al comportament lingüístic dels escolars, ja que el grau d'exposició a la llengua normativa i a les realitzacions de l'estàndard és força més elevat en l'*Eval*. De fet, ja alguns treballs realitzats se'n fan ressò (Ponsoda, 1996; Ponsoda & Segura, 1997 i Baldaquí, 2000). De manera que partim de la hipòtesi que la quota més alta d'utilització del català en l'ensenyament, és a dir, la pertinença a l'*Eval*, deu ser beneficiosa per a l'acceptació de l'estàndard i allò que aquest fet implica. Enfront de l'*Ecas*, l'*Eval* deu participar més activament en l'eliminació de trets tradicionals no normatius, en la incorporació d'innovacions estàndard, en l'eliminació de castellanismes tradicionals i en la no acceptació d'innovacions d'origen castellà. Aquest fet significa, per tant, que només l'*Eval* podria garantir un bon grau de *qualitat lingüística* en català.

D'altra banda, *a priori* també és esperable que aquest procés no siga homogeni en els diferents subsistemes lingüístics (Dittmar, 1983). Hem tingut en compte, doncs, almenys tres d'aquests nivells —fonètica, morfologia i lèxic— per mirar de detectar-hi les diferències.

Hem analitzat un total de 68 individus amb edats compreses entre els 9 i els 20 anys provinents⁴ d'un gran nombre d'escoles del Baix Vinalopó. Cal tenir en compte que aquesta

2. Per abreviar, en aquest article parlarem d'*Ecas* (ensenyament en castellà) per referir-nos als escolars o al programa educatiu que es troba vehiculat majoritàriament en castellà (el PIP). Parlarem d'*Eval* (ensenyament en valencià) per fer referència als escolars o a l'ensenyament on el català és la llengua de vehiculació —tot i que mai exclusivament— (el PIP i el PEV).

3. Són dades d'elaboració pròpia provinents del Servei d'Inspecció Educativa de la Direcció Territorial de Cultura i Educació d'Alacant sobre el curs 2000-2001. En el moment en què van ser realitzades les nostres entrevistes (1997-1999) el percentatge d'alumnes en l'*Eval* era lleugerament inferior i Guardamar encara no comptava amb alumnat matriculat en aquest tipus d'ensenyament.

4. Les dades dels individus que no estan en edat escolar lògicament fan referència al tipus d'ensenyament a què han pertangut en anys anteriors, bàsicament, provinents tots d'un *Ecas*.

comarca inclou quatre localitats —Elx, Crevillent, Santa Pola i Guardamar— i una zona rural sense nuclis de població importants però amb un pes demogràfic notable. Aproximadament dos terços d'aquests 68 informants pertanyen a l'*Ecas* i l'altre terç a l'*Eval*, el qual és present només a Elx, Crevillent i Santa Pola. Com que també ens interessa realitzar una anàlisi comparativa del comportament dels escolars respecte del de la generació d'adults, l'enquesta ha tingut en compte 70 individus més, amb edats compreses entre els 21 i els 90 anys.⁵

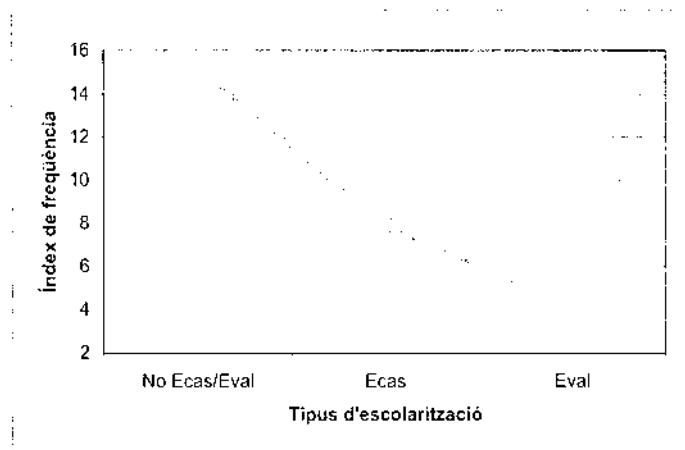
El qüestionari consta de 346 ítems organitzats en tres apartats, un per cada subsistema lingüístic estudiat. La situació de l'enquesta en què va ser dut a terme el qüestionari es pot qualificar de semiformal. Seguint els criteris ja exposats més amunt, cada resposta ha estat codificada segons si pertany o no al model tradicional de la comarca; si es tracta o no d'un castellanisme; i, per últim, si pertany o no als models estàndards del català. La combinació d'aquests criteris possibilita una anàlisi aprofundida de la millora o del deteriorament de la *qualitat lingüística* de la població escolar.

Vegem, doncs, l'evolució dels trets fonètics, morfològics i lèxics que presenta cadascuna d'aquestes variables en els grups d'individus considerats.

3. L'ANÀLISI

3.1. Els resultats fonètics

a) Les formes fonètiques tradicionals

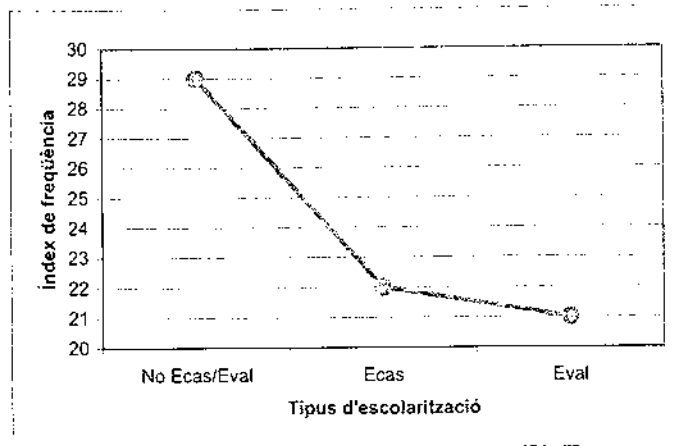

Gràfic 1. Formes fonètiques tradicionals, no normatives i sense relació amb el castellà i tipus d'escolarització.

Hem detectat un alt nombre de trets fonètics tradicionals no coincidents amb l'estàndard en el grup dels adults, i més encara en les respostes dels ancians, si considerem aquest grup d'edat separatament. Com es veu al gràfic 1, l'*Ecas* en té un índex bastant més baix, mentre

5. Als gràfics apareix sota el nom de *No Ecas/Eval*, és a dir, grup que no ha tingut mai el català en l'ensenyament, ni tan sols com a assignatura.

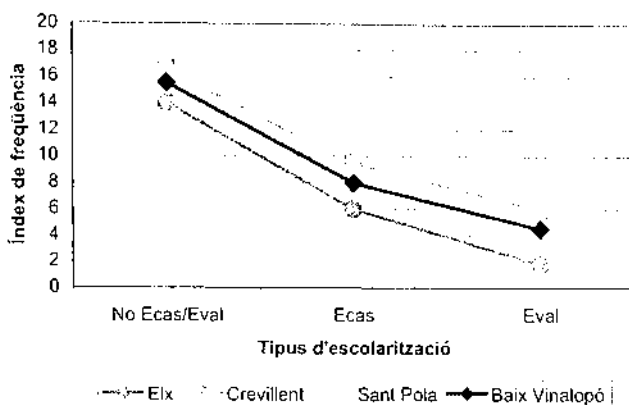
que l'*Eval* encara engrandeix més aquesta diferència. Així doncs, l'*Ecas* es troba de manera perceptible més pròxim als resultats que presenta la població adulta en aquest aspecte fonètic.

Gràfic 2. Formes fonètiques tradicionals normatives i tipus d'escolarització.

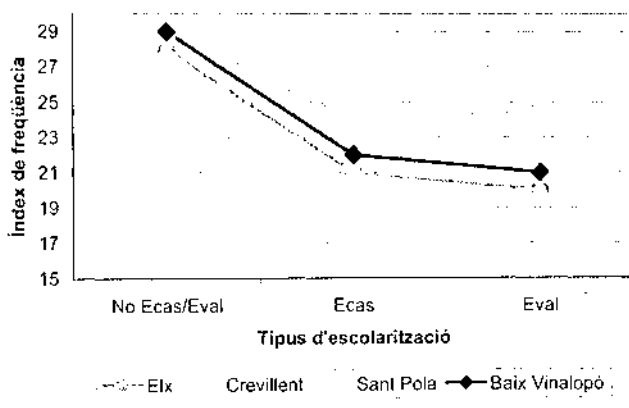
Si ens fixem en els trets tradicionals que sí que són estàndard, no es produeix un canvi substancial respecte del cas anterior. Ho hem reflectit al gràfic 2. Els escolars mostren una tendència evident a l'abandó del model tradicional, malgrat que aquest siga reforçat i utilitzat —almenys teòricament— per l'escola. Sobta, doncs, que si hi ha coincidència amb la normativa, l'*Ecas* mantinga més formes tradicionals, exactament igual com quan no hi ha diferència. Seria esperable que l'*Eval* fos capaç de mantenir amb més fermesa allò que és tradicional i normatiu. Aparentment no ho fa i, per tant, trenca la hipòtesi inicial que l'*Eval* hauria d'afavorir la qualitat lingüística.

Cal que ens afanyem a donar una explicació d'aquesta contradicció aparent. El punt clau es troba en les divergències importants que es produeixen si tenim en compte els resultats per separat de les tres localitats on existeix *Eval*. D'una banda, el gràfic 3 fa palès que els grups d'escolars de les tres localitats tenen un comportament idèntic amb relació a la tendència a fer desaparèixer el model tradicional no estàndard. En canvi, al gràfic 4, el qual presenta els resultats de les formes fonètiques normatives i tradicionals, es poden apreciar diferències entre localitats. L'*Eval* de Santa Pola i de Crevillent, localitats on hi ha un ús social del català més elevat, sí que és capaç de superar la qualitat fonètica de l'*Ecas*. És cert que el canvi és mínim però es pot afirmar que és perceptible a través de les generacions d'edat.

Gràfic 3. Tipus de programa educatiu i localitats. Formes fonètiques tradicionals, no normatives i no relacionades amb el castellà.

Els escolars d'Elx continuen mantenint la tendència pròpia dels trets tradicionals no estàndard, de manera que l'*Eval* d'aquesta localitat no és capaç de redreçar unes preferències que van en contra de la *qualitat lingüística*. El gran pes demogràfic d'Elx i la feblesa de les tendències de les altres dues localitats arrossegueu els resultats globals del Baix Vinalopó en el seu conjunt i els equiparen als d'Elx.

Gràfic 4. Tipus de programa educatiu i localitats. Formes fonètiques tradicionals i normatives.

Sembla, per consegüent, que l'*Eval* a Elx no és capaç de fomentar la incorporació d'aquest tipus de trets, els quals, per altra banda, són força importants en l'assoliment de qualitat fonètica. No ocorre el mateix a Crevillent i a Santa Pola. Per què semblen il·lògics els resultats obtinguts pels escolars elxans?

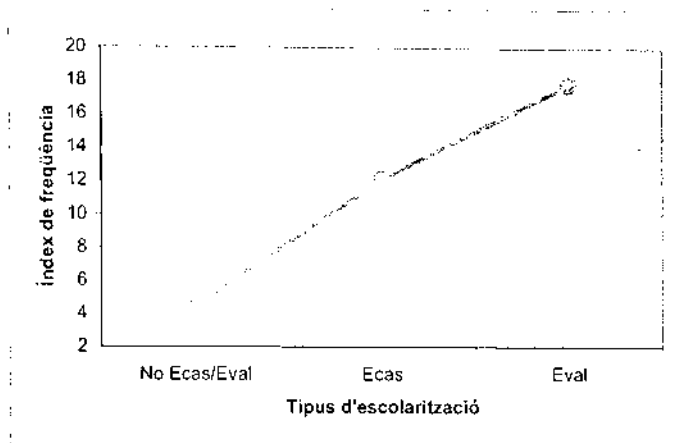
En primer lloc, cal fer avinent la conjunció de factors socials que s'han reunit a Elx i que han afavorit un descens important de l'ús del català. Aquest fet implica que, en conjunt, els escolars de la capital del Baix Vinalopó tenen menys contacte amb el model tradicional. Caldria presuposar que l'*Eval* d'Elx encara té menys contacte amb aquest model, ja que no és fàcil pensar que les escoles d'Elx ofereixen una qualitat d'ensenyament en valencià inferior a la de les altres dues localitats; més encara, quan ens consta que hi ha equips de treball força competents.

La conjunció de factors que han castellanitzat la ciutat exerceix una pressió especialment forta en el grup que rep l'*Eval*, sobretot perquè molts d'aquests escolars són fills de matrimonis que han renativitzat el català en les seves famílies. Açò implica que viuen en un context immediat bastant castellanitzat i, sobretot, es troben més allunyats del model de llengua tradicional, més que els escolars que reben l'*Ecus* a la mateixa localitat. Aquests, per contra, generalment pertanyen a famílies on el català encara no s'ha abandonat i, per tant, estan immersos en un context immediat on el model tradicional és més present. A més a més, la varietat del català d'aquestes famílies és d'una qualitat fonètica superior, ja que no han renativitzat el català sinó que l'han adquirit de manera natural.

Es tracta de resultats bastant reveladors, tot i que tant el manteniment com el desgast del formes tradicionals i normatives són reduïts. Permeten, però, d'avaluar el grau d'influència que pot tenir l'ensenyament pel que fa a la conservació o reintroducció de certs trets fonètics segons les condicions d'exposició al model tradicional que té cada grup.

El poder de l'escola com a vehiculador del model fonètic normatiu fa l'efecte que quede retallat. Aquesta minva es produeix si la pressió sociolingüística contextual que el castellà exerceix en els individus és elevada —com ho és, en general, a tota la comarca— i si disminueix el grau d'exposició al model tradicional —com sembla que ocorre en l'*Eval* d'Elx. Els trets fonètics —alguns més que altres— són molt més difícils de controlar conscientment que els morfològics o els lèxics. Aquest fet impedeix que un factor de modelació lingüística com és l'escola siga determinant si la pressió contextual és massa alta i si ha fet desaparèixer alguns dels hàbits articuladors dels individus. Si a causa de l'allunyament del model tradicional i el corresponent augment de la pressió del castellà, l'infant ha neutralitzat, per exemple, la pronúncia de la *o* oberta i de la *o* tancada, és difícil que l'*Eval* pugua reintroduir-la. El fet que es mantinga en l'*Ecus* no depèn gens de la presumpta eficàcia d'aquest programa educatiu. Es deu, per contra, al grau més elevat d'exposició que tenen al model tradicional, el qual conserva aquestes pronúncies.

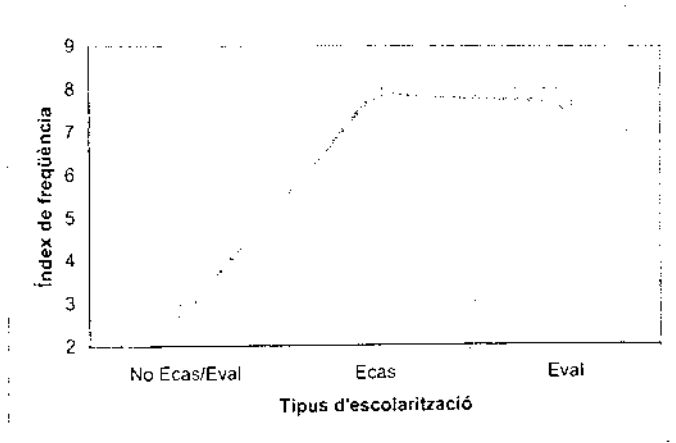
b) Les innovacions fonètiques normatives

Gràfic 5. Formes fonètiques innovades i normatives i tipus d'escolarització.

Al gràfic 5 s'aprecia que la incorporació de formes fonètiques innovades que són alhora normatives és molt baixa en els adults. En canvi, experimenta un creixement notable i ben estabilitzat en l'Ecas, que encara s'accentua més en l'Eval. En aquest cas no hi ha diferències en les tendències que apareixen en cada localitat, tot i que, en nombres absoluts, els escolars d'Elx són els que més afavoreixen la incorporació d'aquesta mena de formes.

c) Els castellanismes fonètics

Gràfic 6. Formes fonètiques innovades provinents del castellà i tipus d'escolarització.

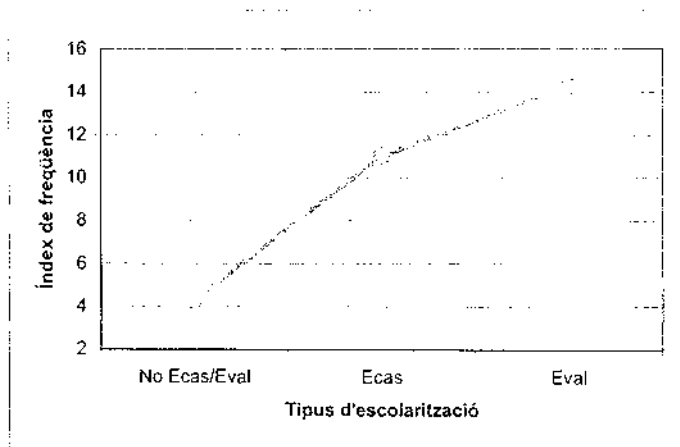
El gràfic 6 mostra que els castellanismes fonètics són molt poc habituals en el grup que no ha tingut contacte escolar amb el català. En canvi, hi ha un increment molt acusat en els escolars en conjunt. Aquest augment esdevé gairebé idèntic tant en l'Ecas com en l'Eval, de

manera que la pressió fonètica del castellà afecta gairebé d'igual manera els escolars pertanyents als dos tipus de programa educatiu. La diferència en la freqüència de castellanismes que hi ha entre els dos tipus d'ensenyament a favor de l'*Eval* és molt petita.

Aquesta igualació indica que la castellanització fonètica és intensa i que no pot ser esmenada per cap programa educatiu. A pesar d'això, sí que s'intueix una tendència en l'*Eval* en favor del control de la interferència amb el castellà, tendència que encara no es pot confirmar perquè és molt poc significativa.

D'altra banda, les dades indiquen que l'*Ecas* de l'àmbit rural —el camp d'Elx— evidencia un augment més sòlid d'aquests castellanismes, tot i que és el grup que es manté més fidel al model fonètic tradicional. Se'n dedueix que l'*Ecas* no garanteix l'eliminació de la interferència fonètica amb el castellà. A pesar d'aquest gran canvi, els escolars del camp mantenen un sistema fonètic més genuí.

Finalment, cal destacar que en els grups d'escolars es detecta un augment de les innovacions normatives que coincideixen totalment o parcialment amb el castellà. Es tracta, per exemple, de fenòmens com ara la recuperació de gran part de les *dd* intervocàliques del tipus *sea>seda*, *queur>quedar*, *vua>vida*, etc., les quals tenen formes equivalents tant en català estàndard com en castellà estàndard.

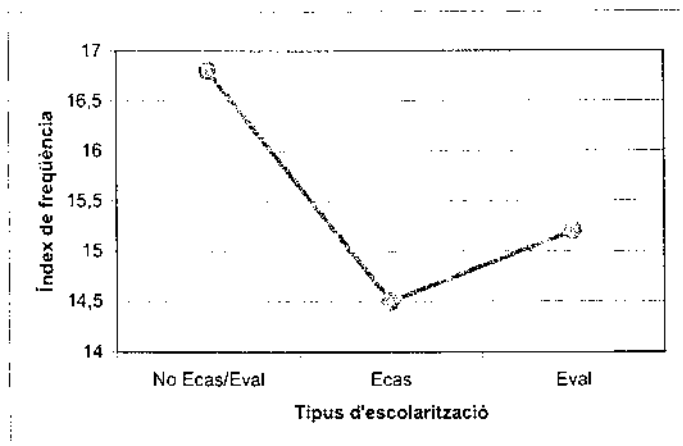
Gràfic 7. Formes fonètiques innovades, normatives i amb paral·lisme en castellà i tipus d'escolarització.

L'èxit d'aquests trets fonètics es troba garantit en els escolars, ja que hi convergeixen els dos factors més determinants de canvi. Com mostra el gràfic 7, l'*Eval* —ara de totes tres localitats— té preferència per aquestes formes. Notem que en aquesta conjunció de forces, la pressió contextual del castellà, potent en tots dos grups d'escolars, afavoreix l'adopció de trets que s'hi relacionen. Si, a més a més, són innovacions normatives, en restarà més impregnat l'*Eval*, i —com ja sabem— més encara el d'Elx.

3.2. Els resultats morfològics

a) Les formes morfològiques tradicionals

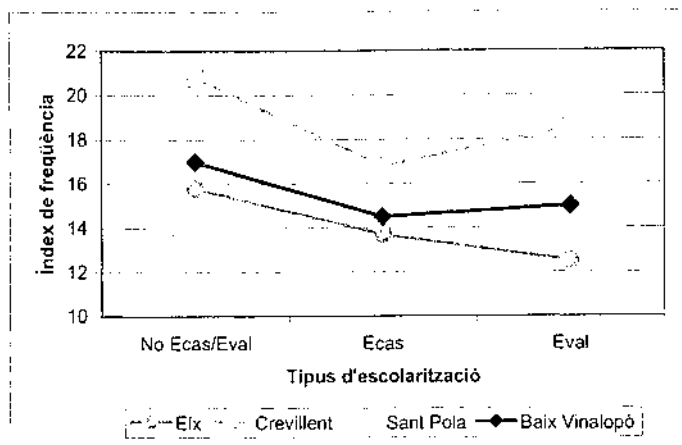

Gràfic 8 Formes morfològiques tradicionals normatives i tipus d'escolarització

Igual com ha ocorregut en la fonètica, les formes morfològiques tradicionals no normatives es fan servir cada vegada menys a mesura que augmenta el grau d'exposició al model estàndard. Es torna a comprovar que l'*Eval* és el grup on hi ha l'índex més baix de preferència pel model tradicional.

Continuen mantenint-se els escolars de l'àmbit rural com els més conservadors en nombres absoluts, a pesar que presenten una pèrdua de trets tradicionals no coincidents amb l'estàndard que és més pronunciada que a la resta de localitats. Per altra banda, els escolars d'Elx tenen el model morfològic més allunyat respecte del model tradicional.

Com mostra el gràfic 8, l'*Ecas* té una freqüència més baixa que el grup dels adults de formes tradicionals que coincideixen amb la normativa. Aquesta primera dada és idèntica a la que oferia el nivell fonètic. La diferència a ressaltar es troba en el comportament de l'*Eval*. Com es pot observar al gràfic 8, aquest grup augmenta el nombre de respostes normatives i tradicionals, tot i que no arriba als resultats dels adults. Aquest augment, però, igual com ocorre en el nivell fonètic, amaga desigualtats rellevants en els resultats d'Elx i de les altres dues localitats on hi ha implantat *Eval*.

Gràfic 9. Tipus de programa educatiu i localitats. Formes morfològiques tradicionals i normatives.

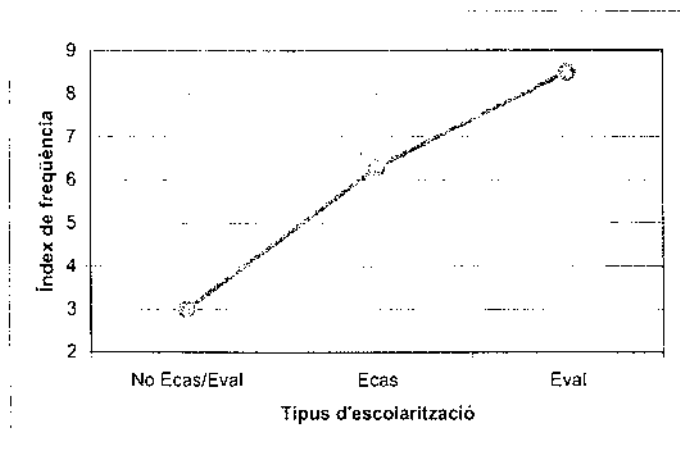
El gràfic 9 mostra aquestes desigualtats. Com es pot observar, a les dues localitats on la pressió contextual del castellà és més baixa —Crevillent i Santa Pola—, l'Eval té una freqüència de respostes tradicionals normatives més elevada que l'Ecas, malgrat el descens generalitzat que tots dos grups d'escolars en bloc mostren respecte als adults. L'Eval d'Elx encara té un índex més baix que l'Ecas.

La diferència fonamental del comportament dels escolars en l'àmbit fonètic i en l'àmbit morfològic és numèrica i no de tendència. D'una banda, en el cas de la fonètica el descens de formes normatives i tradicionals entre el grup d'adults i el d'escolars en conjunt és d'un 26%. En canvi, en el cas de la morfologia el descens tot just arriba a l'11%. És a dir, la diluïció del model tradicional morfològic no és tan acusada com del fonètic. En segon lloc, l'augment que mostren aquestes respostes fonètiques en l'Eval de Crevillent i de Santa Pola respecte de l'Ecas és de l'1%, mentre que en les morfològiques s'aproxima al 8%. Açò implica que a les localitats on el català encara té una vitalitat destacable, s'accentuen les diferències entre els dos grups d'escolars. Sembla, doncs, que l'Eval podria presentar-se més eficient en la conservació (o incorporació) d'aquest tret morfològic. A Elx, en canvi, el descens és semblant en tots dos nivells lingüístics.

A) gràfic 8 es veu que aquestes dues diferències són prou rellevants perquè siguin capaces de plasmar una major qualitat morfològica de l'Eval en el resultat global de la comarca, a pesar del comportament de l'Eval elxà. Aquest fet contrasta amb la fonètica, on els canvis eren tan minsos que no arribaven a reflectir-se al gràfic dels resultats globals comarcals.

Aquestes matisacions ja corroboren la facilitat en l'esmena dels trets morfològics respecte dels fonètics. La pressió contextual de la llengua dominant a Elx i la caracterització peculiar de l'Eval d'aquesta localitat continuen desfavorint la incorporació dels trets tradicionals i normatius. A les altres dues localitats, l'augment de qualitat morfològica és més perceptible que el de fonètica.

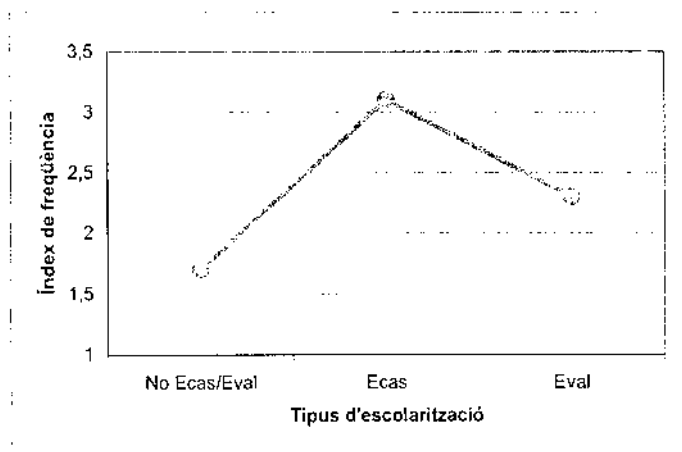
b) Les innovacions morfològiques normatives

Gràfic 10. Formes morfològiques innovades, normatives sense paral·lisme en castellà i tipus d'escolarització

Les innovacions normatives sense paral·lismes amb el castellà, coincidint amb la fonètica, continuen augmentant a mesura que també ho fa el contacte amb la norma (vg. gràfic 10). Aquest augment és equivalent en les tres localitats.

c) Els castellanismes morfològics

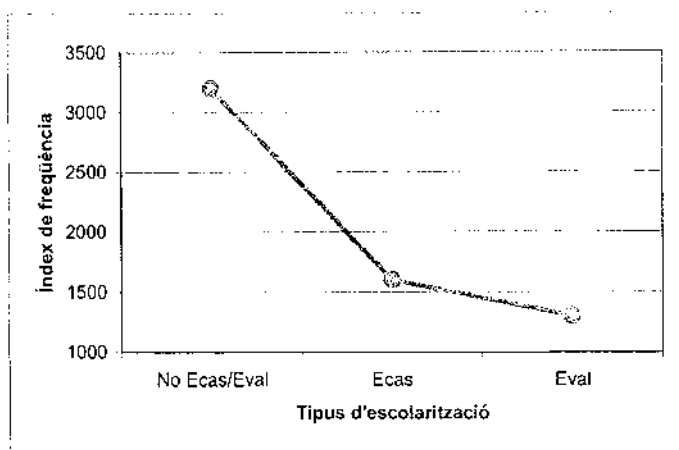
Gràfic 11. Formes morfològiques que són castellanismes i tipus d'escolarització

La controlabilitat que caracteritza la morfologia enfront de la fonètica es palesa en el fet que l'*Eval* té un índex bastant més baix de trets innovats d'origen castellà que l'*Ecas*, com es veu al gràfic 11. Aquesta situació torna a produir-se a les tres localitats de manera semblant.

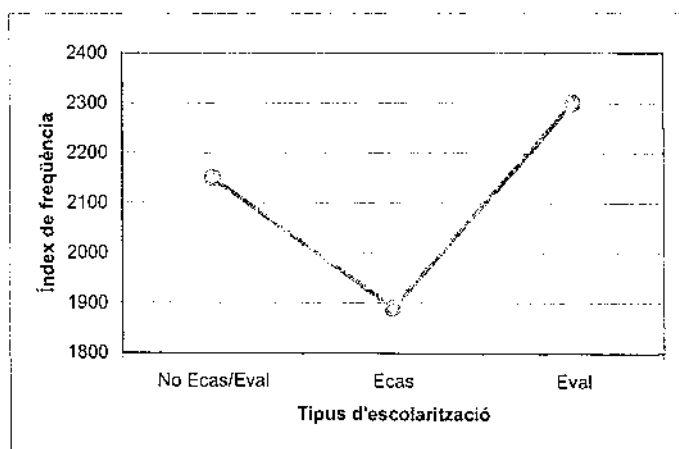
3.3. Els resultats lèxics

a) Les formes lèxiques tradicionals

Si no hi ha coincidència amb la normativa, es manté l'esquema esmentat, tant en la fonètica com en la morfologia, de desaparició progressiva de trets tradicionals a mesura que augmenta el contacte amb l'estàndard (vg. gràfic 12).

Gràfic 12. Formes lèxiques tradicionals, no normatives i sense relació amb el castellà i tipus d'escolarització

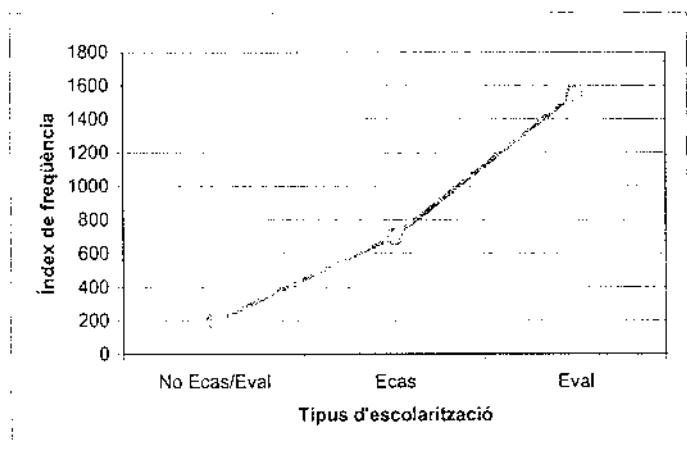

Gràfic 13. Formes lèxiques tradicionals normatives i tipus d'escolarització

Com mostra el gràfic 13, les formes lèxiques tradicionals que també són normatives segueixen en l'*Ecas* la tònica fortament descendent que hem comprovat en els altres dos subsistemes lingüístics. En canvi, l'*Eval* accentua amb claredat l'augment que ja s'albirava en la morfologia; tant forta és la tendència que aquest grup arriba a superar l'índex de preferència que en té el sector adult en bloc. No hem detectat distincions significatives entre localitats, malgrat que sí que cal fer notar que Elx encapçala ara la tendència.

b) Les innovacions lèxiques normatives

Les innovacions normatives creixen amb fermesa a mesura que augmenta l'exposició escolar al català normatiu (vg. gràfic 14). Cal dir, a més a més, que aquestes unitats lèxiques poden pertànyer tant a l'estàndard valencià —en quantitat bastant gran—, com a l'estàndard del català central⁶ —en menor grau—, a més a més de les que no són característiques de cap varietat dialectal concreta. Es comprova, per tant, un cert grau de promiscuïtat dialectal lèxica, més evident en l'*Eval*.

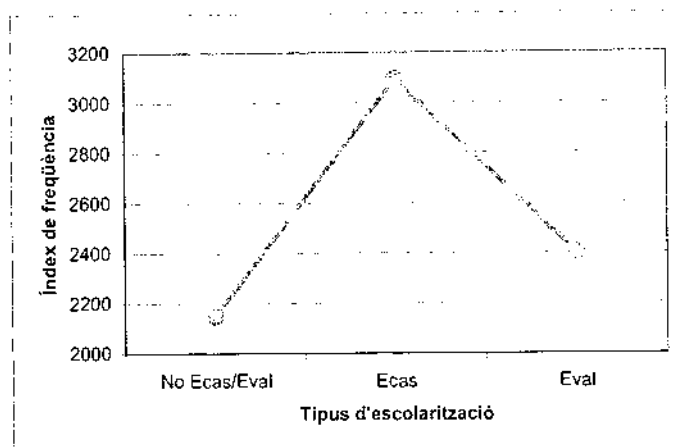
Gràfic 14. Formes lèxiques innovades i normatives sense relació amb el castellà i tipus d'escolarització

Per localitats, no hi ha gaires diferències; cal dir, però, que en l'*Ecas* ja hi ha una adhesió alta a les innovacions normatives, sobretot a les localitats on la pressió de la llengua dominant és més gran. En qualsevol cas, l'*Eval* d'Elx torna a esdevenir el grup més innovador.

6. Formes atribuïbles a l'estàndard valencià són, per exemple, *estrela, funeral, roig, ratpenat, tomaca*, etc.; per al del català central, hem comprovat formes com ara *escombreries, escuma, galleda, joguina, llangardaix, mongeta, papallona, pastanaga, pessigolles, petó, tarda, tombarella, trepitjar, ximeneia*, etc.

c) Els castellanismes lèxics

Com ja hem pogut comprovar, les innovacions fonètiques provinents del castellà i inacceptables per a la normativa del català presentaven una freqüència de respostes molt més gran en els escolars en bloc que en els adults; a més a més, no hi havia gaires indicis a favor que l'*Eval* canviés aquesta trajectòria. En qüestions morfològiques, l'*Eval* sí que mostrava un tímid retrocés en la castellanització respecte a l'*Ecas*. Ara, en el camp lèxic, es manifesta molt més palmàriament la facilitat que té l'*Eval* enfront de l'*Ecas* per a rebutjar els castellanismes lèxics. Ho veiem al gràfic 15.

Gràfic 15: formes lèxiques innovades que són castellanismes no adaptats i tipus d'escolarització

En definitiva, el lèxic és el nivell on l'individu pot exercir un major control conscient en el comportament lingüístic i, per tant, on l'escolarització pot esdevenir més fàcilment un factor cabdal en l'assoliment de *qualitat lingüística*.

4. SÍNTESI DE TENDÈNCIES RELACIONADES AMB EL "TIPUS DE PROGRAMA EDUCATIU"

Després de l'exposició de dades, oferim ara una síntesi de les tendències observades:

- La variació lingüística és significativa entre els tres grups d'individus que hem tingut en compte i en el si dels tres subsistemes lingüístics estudiats. Aquesta variació és patent, d'una banda, entre el grup dels adults i el dels escolars en bloc, però també ho és entre els escolars pertanyents a l'*Eval* i els de l'*Ecas*. Així doncs, podem afirmar que l'ensenyament de català i, sobretot, en català produeix una conducta lingüística diferenciada entre els individus.
- Els escolars, i especialment l'*Eval*, presenten un índex més baix que els adults de formes tradicionals i no normatives en tots tres subsistemes lingüístics. Aquesta tendència decreixent és semblant a les tres localitats on hi ha *Eval*.
- La freqüència de formes tradicionals i normatives també és molt baixa en l'*Ecas* en els tres nivells lingüístics. En canvi, l'*Eval* manté (o incorpora) de manera important aquest tipus de trets pel que fa al lèxic i, de manera menys evident, en la morfologia. Quant a

la fonètica, els resultats globals són aparentment contraris, ja que l'*Eval* no sembla que mantinga ni recupere aquests trets que són tradicionals i normatius.

En aquest cas, s'estableixen diferències bastant significatives entre les localitats on hi ha ensenyament en valencià i que expliquen la contradicció aparent. A Elx hi ha una major presència de la llengua castellana en el context social i, per tant, una menor freqüència del model de llengua tradicional. Aquest fet produeix un descens de les formes tradicionals que afecta tota la població d'aquesta ciutat, cosa que s'accentua encara més en els escolars. Els que pertanyen a l'*Eval* sembla que viuen en un context personal i social encara més castellanitzat que l'altre grup.⁷ Aquesta situació té repercussió en el seu model fonètic: es troben encara més lluny del model tradicional i, per tant, els resulta més difícil fer servir els trets normatius que hi coincideixen, tant que l'escola no és capaç de compensar la diferència que la pressió social determina. La dificultat en la controlabilitat general del nivell fonètic propicia aquesta situació. A les altres dues localitats, la pressió social no és tan gran, els dos grups d'escolars tenen una caracterització (socio)lingüística més homogènia i, per tant, l'ensenyament és capaç de fer incorporar/conservar prou trets tradicionals i normatius per a superar l'índex que en posseeix l'*Ecas* i, per tant, millorar la *qualitat lingüística*.

- d) Les innovacions normatives són afavorides per l'ensenyament en general però més encara en l'*Eval*. No hi ha diferències de tendència en les tres localitats, tot i que Elx en presenta una freqüència absoluta bastant més elevada en tots dos grups d'escolars, i també en els adults. L'allunyament del model tradicional que propicia la pressió contextual del castellà facilita la incorporació d'innovacions en tots els grups d'edat, amb més incidència en els que tenen una contacte amb la norma més dilatada.
- e) Els castellanismes innovats són escassos en els adults; en canvi, esdevenen molt habituals en l'*Ecas* de tota la comarca, mentre que experimenten un retrocés en l'*Eval*. Aquest canvi és destacat en el subsistema lèxic, menys en el morfològic i molt poc en el fonètic.

En definitiva, l'*Ecas* és el grup que més s'assembla als adults i, per tant, el més pròxim al model tradicional, amb el que això té d'afavoridor o de contraproductiu per a la *qualitat lingüística*. La repercussió que proporciona la tímida presència del català en l'ensenyament és només significativa en el lèxic. Podem parlar ben bé, doncs, que en l'*Ecas* hi ha una tendència general a la dilució del model tradicional i d'una proliferació acusada de castellanismes. A l'àmbit rural, es corrobora aquesta tendència i fins i tot de manera més pronunciada, però el grau de conservadorisme del model tradicional és més elevat que a la resta i, per tant, l'*Ecas* manté allà una *qualitat lingüística* major.

L'*Eval* presenta una evolució semblant a les tres localitats on existeix. Corroborem l'abandó generalitzat del model de llengua tradicional, però no tant si coincideix amb la normativa. L'adopció de formes estàndard i l'eliminació de castellanismes són pràctiques força identificadores d'aquest grup, a pesar de l'excepcionalitat del comportament de l'*Eval* d'Elx.

5. LA TRANSCENDÈNCIA GLOBAL DE LA VARIABLE "PROGRAMA EDUCATIU"

Aquestes conclusions i tendències globals són bastant coincidents amb les descrites i analitzades per diversos autors (Montoya, 1993; Ponsoda, 1996; Ponsoda & Segura, 1996) i, espe-

7. En definitiva, gran part dels individus d'aquest grup funcionen lingüísticament com a *bilingües de fet*, tot i ser monolingües familiars.

cialment, per les de Baldaquí (2000: 719). Aquest autor afirma que la manca de contacte amb el valencià tradicional és el factor que explica en una proporció més elevada la variació lingüística en els subsistemes fonètic i morfològic, mentre que l'exposició escolar a la llengua normativa explica gairebé totalment la variació de l'ús lèxic. Així, el model tradicional influeix en els usos lingüístics menys controlables conscientment pels parlants —fonètica i morfològia— mentre que la influència de la llengua normativa és més gran en els usos més controlables pels parlants —el lèxic.

Com podem observar a la taula 1, l'Eval en termes absoluts és el grup que presenta una qualitat lingüística més elevada en català. Es pot afirmar amb rotunditat, doncs, que la vehiculació de l'ensenyament en català és capaç de garantir una major qualitat lingüística. Les caselles ombrejades, corresponents a l'Eval,⁸ són majoritàries a la zona esquerra de la figura, on la qualitat lingüística és més elevada.

		Qualitat lingüística		
		més formes tradicionals i normatives		
FONÈTICA	Eval (context val.)	Ecas (context val.)	Ecas (context cast.)	Eval (context cast.)
MORFOLOGIA	Eval (context val.)	Ecas (context val.)	Ecas (context cast.)	Eval (context cast.)
LÈXIC	Eval (context cast.)	Eval (context val.)	Ecas (context cast.)	Ecas (context val.)
més formes innovades i normatives				
FONÈTICA	Eval (context cast.)	Eval (context val.)	Ecas (context cast.)	Ecas (context val.)
MORFOLOGIA	Eval (context cast.)	Eval (context val.)	Ecas (context cast.)	Ecas (context val.)
LÈXIC	Eval (context cast.)	Eval (context val.)	Ecas (context cast.)	Ecas (context val.)
menys formes provinents del castellà				
FONÈTICA	Eval (context val.)	Eval (context cast.)	Eval (context cast.)	Ecas (context cast.)
MORFOLOGIA	Eval (context val.)	Eval (context cast.)	Ecas (context val.)	Ecas (context cast.)
LÈXIC	Eval (context cast.)	Eval (context val.)	Ecas (context cast.)	Ecas (context val.)

TAULA 1. Relació entre la qualitat lingüística (formes tradicionals normatives / formes innovades normatives / formes provinents del castellà) i els tres nivells lingüístics (fonètica, morfològia i lèxic) segons el tipus de programa educatiu (Eval i Ecas) i segons el contacte amb el model tradicional (context valencià correspon a Santa Pola i Crevillent i context castellanitzat correspon a Elx).

S'hi observa també que l'Eval de les localitats amb un ús contextual elevat del català —especialment Crevillent— tenen l'índex de qualitat fonètica més notable, ja que conserven

8. Són més fosques les de l'Eval de les localitats on el context social és menys castellanitzat —Crevillent i Santa Pola—, i més clares les de l'Eval on la pressió contextual del castellà és més elevada —Elx.

gran part dels trets tradicionals i normatius però també són capaços d'innovar trets normatius i de rebutjar un cert nombre de castellanismes. La vinculació al model tradicional combinada a l'exposició amb el model estàndard crea la millor qualitat fonètica.

L'*Eval* de la localitat amb un ús contextual més baix —Elx— és el que presenta una qualitat lèxica més elevada, de manera que el model tradicional és menys rellevant en la conducta lèxica que el model normatiu proporcionat per l'ensenyament. En canvi, en aquest grup i en aspectes fonètics i morfològics es produeix una transgressió clara d'aquest esquema (les dues caselles ombrejades de més a la dreta). En realitat, com ja sabem, és aquest un comportament excepcional dels escolars il·licitans que viuen en una localitat on hi ha un desequilibri enorme en l'ús social del català enfront del castellà.

El procés d'estandardització ja s'ha encetat, almenys en situacions semiformal, i dona resultats més recixits en l'*Eval*. L'estudi, doncs, ratifica la hipòtesi més esperable i lògica. En conclusió, l'ensenyament en català i el contacte elevat amb el model tradicional és la conjunció que afavoreix la *qualitat lingüística*. Tot i això, precisament la manca de contacte amb el model tradicional —la qual cosa sol anar lligada a un grau més alt de castellanització— permet la incorporació més fluida d'innovacions normatives, tot i que també de castellanismes fonètics.

BIBLIOGRAFIA

- BALDAQUÍ ESCANDELL, Josep Maria (2000): *Els programes educatius bilingües a la comarca de l'Alacantí. Estudi sociolingüístic*, tesi doctoral inèdita dirigida per Joan Ponsoda, Universitat d'Alacant.
- BIBILONI, Gabriel (1998): "Variació i estàndard", *Caplletra (Revista internacional de Filologia)*, 25, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Barcelona, ps. 163-172.
- DITTMAR, W. (1983): "Descriptive and explanatory power of rules in sociolinguistics", dins B. Brain (ed.), *The sociogenesis of Language and Human Conduct*. Plenum Pressa, Nova York i Londres, ps. 225-255.
- MARTÍ I CASANOVA, Joan Carles (1998): "La transmissió intergeneracional del català a Elx", *Festa d'Elx*, ps. 53-74.
- MONTOYA I ABAD, Brauli (1993): *Variabilitat i prestigi en el català de Valls i l'Alt Camp*, Institut d'Estudis Vallencs.
- PONSODA, Joan (1996): "Variació lingüística, norma i ensenyament de la llengua", *Temps d'educació*, 16, ps. 223-246.
- PONSODA, Joan & SEGURA, Carles (1996): "Una alternativa tripartida: la varietat tradicional, la varietat estàndard o la varietat estàndard espanyola", *Caplletra (Revista internacional de Filologia)*, 21, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Barcelona, ps. 47-94.
- SEGURA I LLOPES, Carles (2001): *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó*, tesi doctoral inèdita dirigida per J. Colomina i Joan Ponsoda, Universitat d'Alacant.